

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Извештај комисије за оцену и одбрану докторске дисертације „Замишљање епидемије: антрополошка анализа представа о заразним болестима у популарној култури на примеру филмова о зомбијима“, кандидаткиње Марине Мандић, МА.

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 24.06.2021. године, изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације „Замишљање епидемије: антрополошка анализа представа о заразним болестима у популарној култури на примеру филмова о зомбијима“, коју је поднела Марина Мандић.

Прочитали смо докторску дисертацију и подносимо Већу следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Марина Мандић рођена је у Сремској Митровици 1987. године. Дипломирала је 2013. године на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, где је завршила и мастер студије 2014. године. Запослена је у Етнографском институту САНУ од 2018. године као истраживач сарадник. Објавила је више научних радова у релевантним часописима. Докторска дисертација „Замишљање епидемије: антрополошка анализа представа о заразним болестима у популарној култури на примеру филмова о зомбијима“ садржи 234

странице куцаног текста, односно 613407 карактера. Подељена је на седам делова, а приложене су филмографија и библиографија коришћене литературе и извора.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања ове докторске дисертацији јесте културно конструисање епидемије, онако како је представљено у филмовима о зомбијима. Својствено је таквом приказивању ширења заразе да се она користи наративно за указивање на проблеме са којима се суочава савремено друштво, а са којима није у стању да изађе на крај на задовољавајући начин, и који самим тим прете да дезинтегришу његову структуру. Филмови о зомбијима изабрани су као оквир разматрања предмета дисертације зато што представљају оваплоћење метафоричког коришћења болести у популарној култури, а популарна култура, са своје стране, пошто се ради о нарочитом виду надкултурне комуникације, омогућава размену, посредовање, разумевање и усвајање културних порука неvezано за оригинални социокултурни контекст њиховог настанка. У том смислу, као циљеви ове докторске дисертације формулисани су: откривање начина на које се у популарној култури конструишу и представљају здравље, заразне болести, епидемије и глобалне пандемије; указивање на метафорички и хипотетички стварни ниво последица дејства зараза које не могу бити стављене под контролу на друштво; откривање културне поруке, односно идеолошких значења која се комуницирају на овакав начин.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Основне хипотеза предложеног истраживања гласе: зомби у популарној култури служи метафоричком представљању друштвене стварности, као средство конструкције и представљања друштвених проблема; епидемија зомбија користи се у замишљању и представљању последњег стадијума у развоју пошаста у којем

долази до разарања социоклтурних образаца, слома система и апокалиптичних последица; конструисање зомбија у популарној култури служи стављању епидемије у контекст апокалиптичког окончања цивилизације; из свих ти претпоставки могу се реконструисати представе о болестима и здрављу, а нарочито о заразним болестима које се посредују путем популарне културе.

4. Кратак опис садржаја дисертације

У уводу дисертације, кандидаткиња је представила предмет и циљ истраживања. Након тога, поставила је антрополошку перспективу бављења болешћу и здрављем као теоријско-методолошки оквир сопственог истраживања. Дати оквир форматирала је са друштвено-историјског аспекта и теоријско-методолошког аспекта у ужем смислу. Најпре је приказала социокултурне последице великих епидемија из европске и западне повести уопште, усредсредивши се на кугу, велике богиње, AIDS, еболу, грип и коронавирусе, а потом је установила медицинску антропологију и социјалну епидемиологију као аналитичко-интерпретативни оквир својих разматрања, да би у потпуности могла да демонстрира значај културолошких поимања болести у различитим контекстима за начине на које им се приступа у практичном смислу. Као својеврсни агенсни адендум теоријско-методолошком оквиру, кандидаткиња је представила и оне сегменте антрополошког бављења популарном културом који су од значаја за њену дисертацију.

Наиме, као што свака појединачна култура у свету поседује форме различитог агенсног потенцијала којима се идеје и представе о одређеним појавама уобличавају и преносе даље, тако је кандидаткиња и зомби-филм као посебан поджанр хорора, који служи као контекстуални предложак за филтрирање и уједначавање разноврсних културних представа о здрављу, болести, и функционалности индивидуалних организама, као и целокупног људског друштва, у практично јединствену интерконтекстуалну и надкултурну феноменологију која настаје на основу формирања зомбија у популарној култури. Кандидаткиња је

показала основне механизме такве наративизације зомбија, који функционишу формулативно како у погледу радње анализираних филмова, тако и у погледу својеврсног уравнотежавања културних когнитивних представа о зомбијима неvezано за било коју појединачну културну локалност.

Кандидаткиња је показала постојање два аспекта зомбија који се експлоатишу у одговарајућој кинематографији у смислу формулисања здравствене, социјалне и онтолошке претње човечанству, идентификујући их као такозваног традиционалног зомбија и накнадно медиализованог зомбија. У том смислу, представила је укратко истраживања везана за оригинални културни контекст зомбија изван филмског платна, као и за његову трансформацију у актера хорор филмова, да би потом дала своје виђење филмографије америчког редитеља Џорџа А. Ромера, чији се филмови у жанровском, али и културолошком смислу, сматрају средишњим простором преобразбе локалног хаићанског културног феномена у најмоћнији симбол претње постојања човечанству, који је у том капацитету из популарне културе ушао у стваран свет, укључујући ту и друштвено-хуманистичке науке.

Кандидаткиња је уочила то да медиализовани зомби представља концептуалну деривацију традиционалног зомбија у формалном смислу, али да његова садржинска надградња одговара социокултурној трансформацији, најпре западног миљеа, а потом и читавог света, од модернистичке у постмодернистичку средину. Културни смисао медиализованог зомбија јесте преиспитивање одругојачавања, као средишњег поступка идентитетске дескрипције у глобализованом, постмодерном свету. Одругојачавање може бити афирмативно, онда када се инсистира на различитости као на позитивном вредносном аспекту тог света, али може бити и негативно, онда када се њиме врши категоријално искључивање из онога што се у датом свету сматра културно прихватљивим. У овом случају, врши се крос процеп трансформације људског организма у стање биолошке абнормалности, које је верификовано медицинским одсупањем од одговарајућих норми људског организма.

Зомби се појављује у том смислу као регулишућа метафора представе о нормалности у биолошком и друштвеном погледу. Виралност зомбификације, односно ширења заразе и процеса постајања зомбијем, одговара начину

процесуирања и преношења информација у савремености, али и прометовања подједнако материјалним добрима и културним идејама, одакле се социјална дисруптивност, као његово основно својство, појављује као слика наличја цивилизације засноване на аналогним комуникативним, економским, политичким итд. процесима. Агенсни потенцијал зомбија као метафоричког оруђа коментарисања разноврсних друштвених појава почива, са своје стране, на примарном антрополошком, односно културно онтолошком страху – зебњи људског субјекта да може бити дехуманизован неком спољном силом. Капацитет зомбија за тако нешто немерљив је, имајући у виду то, да процес зомбификације укључује основне аспекте људског постојања, практично: физички и ментални, те индивидуални и колективни, укључујући ту и живо, функционално тело, и његов мртви еквивалент. Спољашњи биолошки чинилац – инфекција која доводи до трансформације људске јединке као самосвојног бића у безумног припадника нељудске врсте – деформише тело, укида могућност виших когнитивних функција, постојање своди на исхрану и убијање ради ње, при томе уништавајући све друштвене везе и установе, па самим тим и људску цивилизацију, а са њом и људско постојање у целини.

Као што је то показала кандидаткиња, зараза и њене разорне последице по људски биолошки, али и друштвени организам, не мора бити схваћена само као зараза у медицинском смислу. На манифестном плану јесте тако, наравно, и онда када је за њену метафору узет зомби, али сам појам тог чудовишта, као и његове примарне биомедицинске конотације, користе се за приказивање, коментарисање и критиковање различитих социокултурних дисфункционалности. Кандидаткиња је показала да такво коришћење зомбија као метафоре служи за установљавање одређених покултурних медија као својеврсних платформи за представљање и разматрање разних друштвених аномалија, односно свих оних појава за које ствараоци и њихова публика сматрају да прете људском свету онаквом каквог га познајемо и у каквом живимо. Од односа према сопственом и здрављу других људи, преко екологије и економије, до природних катастрофа и ратова, свака слична тема сублимирана је у понеком филму о зомбијима.

Како појмови попут „буђење свести“ или „ширења свести о нечему“ представљају кључне тачке идеацијског нивоа друштвеног активизма у савременом свету, видови надкултурне комуникације који се појављују у популарној култури и поруке које они прослеђују наилазе на значајније одјеке у стварности него што се то мисли. Упознавање са културним комуникативним и когнитивним механизмима који су у основи тога свакако доприноси бољем разумевању функционисања тог света, макар на нивоу његовог симболичког поретка. У том смислу, кандидаткиња је представила сву метафоричку моћ зомбија као средства ангажованог дискутовања могуће консеквентне дистопичности стварних појава из различитих одмена друштвеног живота, попут медицине, права, миграција итд.

Напокон, кандидаткиња је размотрила и зомбија као средство друштвене критике управљања епидемијама, показавши то да је у кинематографији коју је прегледала одавно установљено да свака епидемија има, осим здравственог, и културолошки аспект. То се односи на околности настајања и ширења епидемије, као и на покушаје и делотворност њеног заустављања или сузбијања. Филмови о зомбијима казују оно са чиме нас је, као друштво, тек пандемија ковида-19, практично, натерала да се суочимо – да успех борбе против заразе не може да почива само ни на органима управљања друштвом, нити на појединцима. Потребна је сарадња и синергија између свих актера друштвеног живота да би тај подухват био успешан, а наречена успешност зависи од тога хоће ли се успоставити однос поверења између оних који доносе одлуке и оних који треба да их спроведу. Пропаст људског друштва у зомби филмовима потиче, у ствари, од нарушавања основног принципа људског постојања, начела друштвености и узајамности.

У завршном делу рада, кандидаткиња је сумирала резултате свог истраживања.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Ова докторска дисертација представља поље пресека антропологије популарне културе и медицинске антропологије, што само по себи упућује на поливалентну природу експланаторног материјала, његове аналитичке обраде и теоријског

тумачења. У центру пажње заправо је медијско посредовање људског тела, као физичког објекта и метафоричког средства исказивања културних концепата о здрављу и болести. Појам зомбија користи се као посебан аналитички концепт у друштвено-хуманистичким наукама, који означава нарочиту врсту нечијег когнитивног и конативног статуса, што га је и учинило погодним за предмет истраживања какво је спровела кандидаткиња. Досадашња антрополошка истраживања показала су да културне метафоре о болестима представљају метафоре о друштвеним установама и односима, о културним нормама и вредностима, а кандидаткиња у овој дисертацији показује начине на које се зомби појављује као специфична врста такве метафоре, имајући у виду да тај појам конотира истовремено неконтролисано ширење заразе и негацију друштвености, као основног вида људског постојања. Довођење у зомбификовано стање, дакле, представља неопозиву дехуманизацију онда када се ради о појединцима, односно пропаст онда када је реч о друштву. Кандидаткиња је исправно уочила то да је у природи културног конструисања појмова здравља и болести потреба да се укаже на опасности од десоцијализације и друштвен дезинтеграције уколико симболички поредак промишљања болести није испраћен функционално у практичном смислу. Конструисање симболичких посредника болести – какав је зомби на глобалном, надкултурном плану данас, као и метафоричко коришћење болести за коментарисање норми, односа и установа из свакодневног живота има за циљ, одатле, да укаже на друштвено и културно инконзистентне елементе у функционисању неке заједнице, одакле изнова понављану тему дистопичности у наративима о болестима која је присутна у филмовима о зомбијима треба схватити у смислу дискурзивног указивања, ако не и упозоравања на дате инконзистентности са циљем покушаја њиховог превазилажења. Допринос истраживања које је резултовало овом дисертацијом и у томе је што омогућава интерконтекстуално разумевање надкултурног феномена каква је идеја о зомбију онако како се посредује у популарној култури, чиме се постављају основи за даља антрополошка истраживања појава која превазилазе локалну социокултурну когнитивност и својим даљем, надкултурним обликовањем, преобликовањем и посредовањем, постају аутентична културна својства глобализованог света.

6. Закључак

Докторска дисертација „Замишљање епидемије: антрополошка анализа представа о заразним болестима у популарној култури на примеру филмова о зомбијима“ кандидаткиње Марине Мандић урађена је у свему према пријави одобреној 2016. године, представља оригинално и самостално научно дело и за њену јавну одбрану стекли су се сви услови.

У Београду,

12.07.2021. године

Комисија:

Проф. др Бојан Жикић

Проф. др Милош Миленковић

Проф. др Драгана Антонијевић

Доц. др Ана Банић Грубишић

Др Иван Ђорђевић,

виши научни сарадник

Етнографског института САНУ

у Београду